

Cartes a Clara

una periodista del segle XXI

Agustí Pons

Cartes a Clara
una periodista del segle XXI

Meteorα

Cartes a Clara, una periodista del segle XXI
© Agustí Pons i Mir, 2010

Reservats tots els drets d'edició per
© Editorial Meteora SL
Gran Via de les Corts Catalanes, 794, ent. 1a
08013 Barcelona
Tel. 93 265 56 54 Fax 93 265 11 16
www.editorialmeteora.cat
contacte@editorialmeteora.com

Primera edició: març de 2010

ISBN: 978-84-92874-07-1
Dip. Leg.: B.12.059-2010

Fotografia de la coberta:
© Martí Pons / Carlota P. Xifra

Disseny gràfic: Meteora, serveis editorials

Imprès a Derra, Barcelona

Meteora

10 anys

avançant amb el segle...

SENSE L'AUTORITZACIÓ ESCRITA DE L'EDITOR, QUEDA RIGOROSAMENT PROHIBIDA,
SOTA LES SANCIONS ESTABLERTES PER LA LLEI, LA REPRODUCCIÓ TOTAL O PARCIAL
D'AQUESTA OBRA A TRAVÉS DE QUALSEVOL PROCEDIMENT MECÀNIC O ELECTRÒNIC,
INCLOENT-HI LA REPROGRAFIA, LA DIFUSIÓ PER XARXES TELEMÀTIQUES
I LA DISTRIBUCIÓ D'EXEMPLARS D'AQUESTA EDICIÓ
MITJANÇANT LLOGUER O PRÉSTEC PÚBLICS.

Taula

CARTA PRIMERA	7
CARTA SEGONA	31
CARTA TERCERA	51
CARTA QUARTA	73
CARTA CINQUENA	97
CARTA SISENA	125
CARTA SETENA	149
CARTA VUITENA	173
CARTA NOVENA	193
CARTA DESENA	217
Llibres, revistes i diaris citats	242

«L'època proporciona les imatges,
jo tan sols hi poso les paraules.»

STEFAN ZWEIG. *El món d'ahir*. Prefaci

1

Benvolguda Clara:

M'HAS FET UN PETÓ a cada galta amb gest mecànic, com si es tractés d'un pur tràmit. I per a tu ho ha estat, un tràmit, perquè jo sóc un periodista de seixanta anys que avui es jubila i tu, una becària de vint-i-quatre. Després, he tornat al meu despatx, he posat els quatre papers que em quedaven a la cartera i me n'he anat com si es tractés d'un dia qual-sevol. Ningú no ha vingut a acomiadar-me. Tampoc no ho esperava. He dit adéu a la recepcionista, li he explicat que ja no tornaria per si de cas algú trucava demanant per mi, i he tancat la porta de la redacció. En arribar a casa, he obert els papers del Ministeri de Treball i Afers Socials on se'm comunica l'acceptació de la meva sol·licitud de jubilació. Oficialment he treballat 38,78 anys i aquesta segona xifra, 78, no sé exactament a què correspon. Però ja va descobrir Kafka els absurds de la burocràcia. Sí, Kafka; aquell autor tan poc ecologista que transforma un home en una aranya

com a càstig. En realitat, Kafka, del que tracta, és de l'absurditat de la vida; de la necessitat de l'oficinista d'omplir cada dia les seves hores per no morir de desesperació.

No em vull posar transcendent i dir que jo també he mort una mica, aquest migdia, quan he tancat la porta de la redacció. Si escrivís una cosa així no només cometria un greu error estilístic sinó que diria una mentida. M'he jubilat per poder recuperar la llibertat professional. M'he jubilat per poder tornar a escriure llibres i articles perquè, al cap i a la fi, sóc un professional que s'ha preparat durant molts anys per exercir aquesta mena de periodisme. Ara, per exemple, podré redactar aquesta sèrie de cartes amb una llibertat que no hauria tingut si hagués continuat depenent del sou d'una empresa. Tu em diràs, Clara, que ningú no m'ha demanat que les escrivís, aquestes cartes. I tens raó. Però si he començat a elaborar-les és perquè alguna cosa he de fer, ara que passo tantes hores a casa, i no m'ha calgut consultar cap especialista per saber que tinc més facilitat per escriure que no pas per construir un puzzle o fer créixer un bonsai. També observo, en mi mateix, una certa necessitat d'ordenar-me. Sóc un dels molts periodistes que ha dut una vida desordenada. I no em refereixo a la meva vida privada, que d'aquesta no te'n parlaré, sinó a les característiques d'un ofici que fa que mai puguis estar assegut amb el convenciment que al cap de cinc minuts no hauràs aixecat el cul de la cadira. Parlo de l'ofici que he conegut, i que he practicat, que no deu ser ni més bo ni més dolent que aquell que tu estàs començant a exercir, però que, sense dubte, és diferent. Les cartes van d'això. De les diferències entre el periodisme que he conegut al llarg dels meus anys de professió i el periodisme que ara es fa. Si t'he de ser franc, em sembla que d'aquest segon periodisme, del que ara es fa, en

parlaré poc perquè tu, i els teus companys, el coneixeu, i el practiqueu, millor que no pas jo. En canvi, tinc ganes d'ordenar i donar un sentit coherent al garbuix de dades i dates, de noms, persones i esdeveniments que s'han entrecreuat en la meua vida professional al llarg de tots aquests anys; perquè, al cap i a la fi, el periodisme intenta, sobretot, reflectir allò que passa en el món, i allò que passa en el món sí que té un interès general. Em referiré, per tant, al segle xx, que és el segle que m'ha tocat viure, però no ho faré com un assagista o com un professor universitari perquè no sóc cap d'aquestes dues coses. Parlaré del segle xx com un periodista que l'ha viscut des de dins i que, en uns moments concrets, l'ha hagut d'analitzar i explicar als lectors del *seu* diari. Procuraré no atabalar-te amb gaires batalles personals. Per regla general, les persones arribem als seixanta anys amb unes quantes esgarrinxades. Són les seqüeles d'haver viscut una vida activa. Però saps que passa? Si no et parlés de determinats episodis de la meua vida professional algú podria dir que no hi faig referència perquè vull sortir ben pentinat a la fotografia de la vida, encara que sigui a costa d'uns quants retocs o omissions. I, què vols que et digui, no és que no m'importi el que opinin els altres de mi —m'importa, i molt—, però sí que de fa anys he après que l'únic compromís moral important és el que cadascú de nosaltres establim amb nosaltres mateixos. Això m'ho va ensenyar el meu mestre Nèstor Luján, del qual et parlaré. També et parlaré de molts altres personatges, vius i morts, d'aquí i de fora, amb l'esperança que, quan acabis el llibre, et sentís més inquieta i desassossegada que abans d'haver-lo iniciat.

Vaig començar a fer de periodista l'estiu del 1963; no fa, doncs, 38 anys com diu el paper del ministeri sinó 47, quasi mig segle. No t'explicaré com era el món l'any 1963

perquè no ho sabia. Només sabia que Espanya era diferent. Aquest eslògan el va posar en circulació el ministeri d'Informació i Turisme just aquell estiu. Volia dir que a Espanya hi havia sol i turistes, però no democràcia; tampoc, beques Erasmus. La majoria de ciutadans de Catalunya, i d'Espanya, no havíem sortit mai a l'estranger. Érem diferents d'Europa, de l'Europa dita Occidental, perquè no teníem democràcia, però, també, perquè no havíem participat en cap de les dues guerres mundials on els europeus s'havien matat entre ells d'una manera entusiasta i massiva.

Jo no sabia res del món, però cada dia llegia *La Vanguardia*. El meu pare hi estava subscrit. La primera obsessió d'un barceloní era pagar-se un nínxol per tal de no ser enterrat a la fosa comuna on només anaven a parar els desgraciats i els assassins. Després, era molt probable que el barceloní s'apuntés a una mútua sanitària: L'Aliança, per exemple; o ja en els anys de postguerra, Assistència, fundada pel doctor Espriu, germà del poeta. Assegurades aquestes dues necessitats —l'enterrament digne i l'assistència sanitària— arribava la subscripció a *La Vanguardia*. Ser subscriptor de *La Vanguardia* donava un aura de respectabilitat entre els veïns i coneguts. El primer retall que durant molts anys vaig guardar de *La Vanguardia* correspon a l'1 de gener del 1959. Va ser el dia de l'entrada de Fidel Castro a L'Havana. Jo tenia dotze anys i ja volia ser periodista. Els nens que volíem ser alguna cosa ens estalviàvem que cada nou parent, o amic dels pares, que ens presentaven, ens preguntés què voldríem ser quan fóssim grans. Era una pregunta que ara seria considerada políticament incorrecte, però quan jo era petit, i adolescent, constituïa un senyal d'educació. Els nens generalment volien ser missioners o aviadors que eren dues professions exòtiques

i ben vistes. Jo volia ser periodista perquè, a casa, el meu pare i la meva mare llegien el diari; i la meva tia, la que vivia al carrer Ferran, també. Llegir el diari em semblava, doncs, una cosa important.

Llegia *La Vanguardia* que el meu pare comprava i, en un moment donat, vaig decidir retallar les notícies més interessats. Al llarg d'aquests quaranta anys he conegut altres col·legues que van començar a interessar-se pel periodisme de la mateixa manera, retallant les notícies que els cridaven més l'atenció, i que van acabar llogant un pis per poder-hi encabir totes les carpetes que havien omplert. Em ve al cap, ara, el nom de Just Cabot. No crec que a la Facultat te n'hagin parlat. No t'espantis, Clara, si et dic que es tracta d'un periodista encara més vell que jo. De fet, va morir a París, exiliat, el 25 de febrer del 1961 i, per tant, no el vaig arribar a conèixer. Però sí que em van arribar ecos de la seva personalitat i sí que n'he pogut llegir una selecció d'articles, i de cartes, gràcies als treballs de recerca que ha dut a terme el meu amic Valentí Soler. Doncs bé, Just Cabot sembla que va ser un dels primers personatges diguem-ne coneguts de la Barcelona dels anys trenta que en comptes de muntar un pis a la *querida* en va llogar un de sencer per guardar els seus llibres. Generalment, les pensions d'estudiants i els pisets de *querides* estaven situats al carrer Aribau. La presència de pensions d'estudiants s'explica per la proximitat de la universitat; la dels pisos de *querides* pel fet que per arribar al carrer Aribau calia travessar la via del tren de Sarrià que baixava pel carrer Balmes i que venia a ser una mena de frontera per a les senyores benestants de l'Eixample. Cabot, doncs, va posar un pis als seus llibres i una de les coses que més el van molestar, de totes les que li van passar al llarg de la seva

vida, va ser assabentar-se'n, quan ja era a l'exili, que alguns dels amics que havien entrat a Barcelona amb les tropes dites alliberadores, havien aprofitat la confusió dels primers dies per endreçar el pis i endur-se'n alguns dels exemplars més valuosos. Potser per això, no va parar fins a poder disposar d'una botiga de llibres vells a Montparnasse. Se'ls estimava tant, però, que cada vegada que un client li demanava algun exemplar valuós ell negava tenir-lo i l'engegava a dida.

Deixa'm que t'expliqui una altra anècdota de Just Cabot perquè molt em temo que d'aquest personatge no en tornaràs a sentir parlar. Cabot era el director de *Mirador*, la gran revista de Barcelona on col·laboraven alguns dels escriptors catalans més importants. Els primers dies de la revolució que va seguir a l'esclafament de la revolta militar del 19 de juliol, uns camarades del PSUC la van confiscar. No és que Just Cabot fos un home de dretes o d'esquerres —que, de tota manera, hi tenia dret— sinó que el PSUC, que era un partit nou, necessitava posar en marxa la seva maquinària de propaganda, i res millor que utilitzar alguna de les revistes que ja existien. La publicació, però, en mans del PSUC, no acabava de rutllar i els mateixos responsables n'eren conscients. Al cap d'uns mesos, un dels qui havia entrat a la força a *Mirador*, es va trobar Just Cabot a la Rambla i li va dir: «A veure si véns a donar-nos un cop de mà». Cabot, naturalment, s'hi va negar i, uns dies després, ho comentava als amics. «És com si a un rellotger, primer, li robessin els rellotges i, després, els mateixos lladres li demanessin que els donés corda.»

A *Mirador* hi van publicar les seves cròniques Josep Maria de Sagarra i Carles Sentís. No em diguis que a la Facultat no t'han parlat dels articles de Sagarra perquè sóc

capaç d'anar-hi a calar foc. Mira, una de les poques coses que els estudiants de Periodisme haurien de llegir de manera obligatòria són les *Memòries* de Sagarra i una antologia dels articles que va publicar a *Mirador*. Les *Memòries* de Sagarra han de figurar entre els deu llibres més importants de la literatura catalana de tots temps. No ho dic jo. Ho deia, amb raó, Nèstor Luján. Les *Memòries* de Sagarra són un monument a la llengua i a la veritat històrica. La llengua la va aprendre, en part, a Santa Coloma de Gramenet, parlant amb els pagesos de la Torre Balldovina, que era propietat de la família, on passava els estius. La veritat històrica no és una veritat lineal. Vull dir que no parlo de la veritat que explica una enciclopèdia —dades biogràfiques, geogràfiques, polítiques, històriques— sinó de la narració que és capaç de fer entendre a través de l'adjectivació, la metàfora i altres recursos literaris el traç i l'alè d'una època. Això està a l'abast de molts pocs periodistes i de molts pocs escriptors. Stefan Zweig, per exemple. D'aquest senyor te'n parlaré, si em segueixes, més endavant. Només t'avanço que jo, de gran, vull escriure com ell. Ara només t'apunto una idea: el gran periodisme, el de debò, el que et fa reconciliar amb la professió encara que tinguis seixanta anys i hakis contemplat o viscut les situacions més abjectes, és aquell que se situa a mig camí de la literatura i la història; que usa d'aquestes dues matèries per construir una realitat nova, la que vol explicar al lector. Per entendre l'adveniment del nazisme, per exemple, no cal empassar-se cap llibre gruixut d'història. N'hi ha prou en llegir les cròniques d'Eugeni Xammar sobre l'ocupació del Rhur per part de les tropes franceses. Hi veuràs la humiliació gratuïta a la qual eren sotmesos els alemanys; l'efecte tan negatiu que provocava l'empresonament dels seus alcaldes;

la rancúnia que, a poc a poc, anava covant dins dels esperits d'un nombre cada cop més gran de germànics.

Em preguntes que de què et serviria llegir Sagarra. En primer lloc, per aprendre a escriure. En segon lloc, per aprendre com era el país. Obro per qualsevol pàgina el recull d'articles «L'Aperitiu», aquest era el títol de la seva secció a *Mirador*, i em topo amb la necrològica del P. Miquel d'Esplugues. Escriu, Sagarra: «Des del menjador de casa veia el convent dels caputxins amb unes parets confortables com una llesca de pa torrat fregada amb all». No cal que hagi provat el pa torrat amb all per copsar l'exactitud de la metàfora; per entendre com eren les parets d'un convent; per saber-ne, en definitiva, la veritat. Tu em pots dir que la lectura de Sagarra no et serveix de gaire perquè a hores d'ara de caputxins, i monjos en general, pocs en queden, i els que queden s'estan al seu convent, quietets. T'equivoques. Si sabessis qui era el P. Miquel d'Esplugues et seria més fàcil endevinar perquè van ser els caputxins de Sarrià els frares que van acollir la reunió que va passar a la petita història del país amb el nom de Caputxinada i perquè, en aquest país històricament menjacapellans, els comunistes han acabat confraternitzant amb els catòlics i uns i altres han mirat amb enorme recel la Conferència Episcopal Espanyola i els seus òrgans de govern. És clar que en el dia a dia de la professió, quan el redactor en cap et demani cobrir una informació relacionada amb bisbes o capellans, probablement no els necessitis saber, aquests precedents. Probablement, en tindràs prou en llegir la nota que t'arribarà d'algun gabinet de premsa o obriràs el Google i miraràs a veure què hi trobes. Però aleshores no et queixis si et paguen poc. Et paguen poc perquè sou molts, però, també, perquè sou intercanviables. Aquest tema, si vols, el tornarem a comentar.

T'he parlat del P. Miquel d'Esplugues, però em podria referir també a un personatge situat a l'altre extrem de l'escala social: el boxador «Panamà» Al Brown. Sé que si els caputxins et cauen lluny, la boxa et resulta, a més, antipàtica, indefensible. Tens raó. Però un dia, si vols, vens a casa meva i et deixaré veure alguns llibres de boxa. Per exemple, un text de la novel·lista nord-americana Joyce Carol Oates que es titula *Del boxeo*, i que està editat per Tusquets Editores. O la biografia de Muhammad Alí escrita per David Remnick, periodista de *The New Yorker*, guanyador d'un premi Pulitzer. La boxa, en els seus millors moments, va ser el tenis dels pobres. Ara ja no és res. Però, abans de la guerra civil, la boxa i el ciclisme eren, a Barcelona, uns esports tan o més populars que el futbol. Una de les figures de la boxa dels anys trenta va ser «Panamà» Al Brown un pes lleuger que es va fer amic de Jean Cocteau i Maurice Chevalier i que, segons la llegenda, entre assalt i assalt en comptes d'aigua bevia xampany. Al Brown va venir a Barcelona, on va lluitar contra el gran Gironès, i Sagarra li dedica un article excel·lent, que publica a *Mirador* el 30 d'octubre de 1930. Veu, en directe, el combat i, després, topa amb ell, i la *troupe* que l'acompanya, en un restaurant, ja de matinada.

«Al Brown —escriu Sagarra—, sense l'uniforme de boxador, ja no és aquella mena d'animal magnífic fet de molles de filferro i de cautxú ben administrat. Al ring, dominaven el pit, els braços i unes cuixes que només tenen els déus de la Polinèsia. Ara en el restaurant dominen els ulls, el cabell rullat i sobretot aquesta boca estranya, que un no sap d'on se l'ha tret. Una boca d'antropoide, excessivament maquillada feta una mica a la brasa.»

Em va saber greu que el pintor Eduardo Arroyo, quan va publicar, l'any 1988, una magnífica biografia del boxador panameny, no hagués tingut en compte aquest article de Sagarra.

Un dels altres grans periodistes que va escriure a *Mirador* és Carles Sentís. El llibre on Sentís explica com va anar la tornada de l'exili del president Tarradellas, i la intervenció que ell hi va tenir, es titula *I de sobte, Tarradellas* i va ser publicat per La Campana l'any 2002. A instàncies d'Isabel Martí, responsable de l'editorial, vaig ajudar Carles Sentís a buscar documentació i a escriure el llibre tal com es diu explícitament a la seva portada interior. Això em va permetre establir amb aquest periodista una relació de cordialitat i de complicitat. Jo era un dels molts lectors de Carles Sentís. El llegia a *La Vanguardia* i a l'*Avui*, diari on ell col·laborava cada setmana. I havia llegit, també, el seu mític reportatge sobre els treballadors murcians que venien a Barcelona a buscar feina i que es va publicar, en diversos capítols, a *Mirador*, durant la tardor de 1932. El Transmiserià era un autocar que feia la ruta Múrcia-Barcelona i que recollia, durant el trajecte, els emigrants que volien provar sort a la capital catalana. N'hi havia tants, d'emigrants que utilitzaven els seus serveis, que fins i tot s'amuntegaven dalt del sostre de l'autocar. Era un viatge clandestí, perquè les autoritats catalanes controlaven la immigració i, a l'estació de França, retornaven als seus pobles aquells que arribaven sense contracte de treball. Per això, l'autocar viatjava de nit i per carreteres secundàries. Sentís es va disfressar d'obrer i en directe va dibuixar amb traç segur les aventures del viatge i dels personatges que el protagonitzaven. Amb aquest reportatge Sentís va fer una entrada de cavall sicilià al món del perio-

disme i així li van reconèixer els responsables de la revista *Mirador*, amb Just Cabot al capdavant, que li van recollir els articles en un llibre. Ara, si no l'has llegit, et serà molt fàcil trobar l'edició que, l'any 1994, en va fer La Campana; però durant molts anys aquest era un text introbable com també ho eren les *Meditacions del desert* de Gaziell, els articles d'Eugeni Xammar o el reportatge sobre els últims dies de la Catalunya republicana d'Antoni Rovira i Virgili. T'ho dic, benvolguda Clara, no pas amb ganes de fer mèrits sinó perquè entenguis que això que ara explico de forma més o menys lineal —Just Cabot, Sagarra, Carles Sentís— ho vaig anar aprenent a batzegades i durant molt temps em vaig haver de limitar a saber-ho d'oïda.

Des del punt de vista estilístic potser Sentís no té l'enlluernadora facilitat de Sagarra; ni la capacitat analítica de Gaziell; ni la contundència de Xammar o la voluntat dramàtica de Rovira i Virgili, però això no vol dir que no sigui un dels grans entre els grans periodistes catalans del segle xx. Sentís és un observador que posa l'estil al servei de l'eficàcia narrativa. Es bo en les distàncies curtes, en la crònica destinada als diaris i es bo, també, i les seves memòries ho demostren, en l'explicació d'anècdotes o situacions que serveixen per entendre un personatge o, fins i tot, una època. Si t'interessa aprofundir en aquest tema et recomano que et llegeixis el pròleg de Julià Guillamon al recull d'articles *L'Instant abans del 36*, publicat també per La Campana. És el primer intent seriós d'estudiar la prosa periodística de Carles Sentís i de valorar-la des del punt de vista literari i històric. No t'estranyi que Sentís hagi despertat tan poc interès diguem-ne acadèmic. La curiositat de les nostres Facultats de Periodisme cap al passat és més aviat minsa i la quantitat d'estudis que

li han dedicat, irrisòria. Et podria parlar de les publicacions del Col·legi de Periodistes de Catalunya, però ho faré en un altre capítol, perquè ara no em vull posar trist.

La raó per la qual està mal vist parlar de Sentís i, sobretot, elogiar-lo, és el seu passat. Sentís havia mantingut una trajectòria considerada políticament correcte fins a l'esclat de la guerra civil, però quan va veure que començaven a cremar les esglésies, i es produïen els primers assassinats a la rereguarda, va tocar el dos i, primer des de França i, després des de territori *nacional*, es va posar al servei de Franco. En això no va fer sinó seguir les instruccions de Francesc Cambó, el líder de la Lliga. Una de les primeres accions dels meus examics anarquistes, després d'haver triomfat sobre les tropes faccioses que s'havien revoltat contra la República, va ser ocupar la Casa Cambó, a la Via Laietana. Els faistes volien endur-s'ho tot i cremar la col·lecció Bernat Metge. Carles Riba va haver de fer mans i mànigues per salvar-la. La va salvar i, a canvi, es va guanyar el recel de Cambó. Un dia que ja havíem acabat la feina en la redacció del llibre, li vaig preguntar a Carles Sentís quin era el polític català del qual ell s'havia sentit més proper. Em pensava que em donaria el nom de Jordi Pujol, o potser el de Josep Tarradellas, a qui tant havia ajudat en moments decisius. Però no va dubtar gens: «Cambó», em va dir. «Cambó ha estat el polític més important en la història recent d'aquest país.» I, en efecte, Carles Sentís ha estat, tota la vida, un cambonià. Això explica el seu punt de vista moderat i, també, el seu diguem-ne col·laboracionisme.

Però a l'arribar a aquest punt t'he d'advertir que ja fa temps que no em veig en cor de jutjar el comportament de les persones que van viure la guerra civil. Només he comprovat que, a l'hora de la veritat, quan et maten un germà

o un amic, et saquegen la casa i calen foc a les esglésies que tu estimes, les ideologies no serveixen de gaire. Aquí tens el cas de Manuel Tarín, a qui un escamot de la FAI va matar el pare, quan ell tenia tretze anys, i es va apuntar, al cap de poc temps, a la Falange, quan encara no havia esclatat la guerra. També a Josep Espar Ticó, patriota i pelleter, li van assassinar el pare —per ser de dretes— durant la guerra civil, i ell, en canvi, va assumir, de ben jove, una defensa a ultrança de la democràcia i la catalanitat. No t'explico res que cap d'aquests personatges no hagi posat per escrit en algun dels seus llibres. Però tu ja saps que en aquest país es parla molt i es llegeix poc. Com que es llegeix poc, jo, en alguns dels llibres que he escrit, m'he permès la llibertat de repetir diverses reflexions sobre la guerra que trobo especialment encertades. N'hi ha una que esgarrifa per la seva lucidesa. L'escriu el primmirat Azaña, president de la II República, quan ja ha hagut de fugir de Madrid, però la guerra encara és lluny d'acabar-se:

«Esta guerra no sirve para nada. Concluida subsistirán los móviles que la han desencadenado y las cuestiones de orden nacional que se han querido solventar a cañonazos reaparecerán entre los escombros y los montones de muertos, empeorados por la guerra.»

Acaba la guerra i Azaña, i la resta de líders republicans, marxen a l'exili on continuen barallant-se entre ells. Especialment violentes són les batusses dialèctiques entre Indalecio Prieto i Juan Negrín. S'intercanvien un seguit de cartes on es diuen de tot fins que Prieto confessa al seu opositor:

«Pocos españoles de la actual generación estarán libres de culpa por la infinita desdicha en que han sumido a su Patria. De los que hemos actuado en política, ninguno.»

I aquesta és, també, una premonició encertada perquè avui dia, si descomptem alguna exposició o reedició més o menys erudites, els noms de Negrín i Prieto estan esborrats de tots els santorals, inclòs el de l'esquerra laica. Deixa que, finalment, transcrigui una reflexió del professor Josep Termes, expressada l'any 1986, quan feia cinquanta anys de l'esclat de la guerra civil. Termes va ser cridat a dictar la lliçó inaugural del curs 1986-87 i va dir, amb tota solemnitat, a l'aula magna de la Universitat de Barcelona:

«La guerra no va ser l'expressió més alta de la lluita de classes, com algun idealista ha dit, sinó la mostra més baixa de les debilitats d'una societat immadura i desvertebrada, incapaç encara de viure en llibertat.»

M'he llegit les memòries de Carles Sentís i no m'han decebut. M'hi sobren tantes pàgines d'autojustificació, tant d'esforç per subratllar la subtil diferència que hi ha entre un informador i un espia. Quan parla d'ell, Carles Sentís no m'interessa gaire. Quan parla dels altres, en canvi, és a dir, quan fa de periodista, les seves memòries resulten fascinants i extraordinàriament instructives. Et posaré un exemple, no gens banal. Si preguntes a algun professor d'història per què Franco va durar tant, molt probablement et contesti que perquè així ho van voler els americans. Però en un moment donat, l'any 1946, Don Joan hauria pogut desbancar Franco i els nord-americans i britànics no hi haguessin posat impediments. Al cap i a la fi, Don Joan de Borbó era besnét de la reina Victòria d'Anglaterra i havia servit a l'Armada britànica. A més, havia après la lliçó de la guerra civil i ara propugnava la reconciliació entre tots els espanyols. Per això s'havia traslladat a Estoril. Ell i la seva petita cort, entre la

qual figurava Carles Sentís que hi feia feines d'informació i agitació, van esperar inútilment que quatre generals i tres banquers anessin a buscar Don Joan, el traslladessin en cotxe, o en avió a Madrid, i el proclamessin rei. Fins i tot Nicolás Franco, el germà del dictador, ambaixador a Portugal, semblava convençut que aquest acabaria essent un fet inevitable. Però ni els generals ni els banquers van arribar. I Franco va continuar manant. Tot això ho explica detalladament, perquè ho va viure, perquè hi va ser, Carles Sentís en les seves memòries.

A mi m'emociona haver estat amic d'un personatge, com Sentís, que va conèixer tan de prop el general de Gaulle o que va comprovar com el mariscal Goering canviava d'expressió, durant el judici de Nuremberg, quan es van passar unes fotografies sobre els camps d'extermini i es va veure perdut. Al cap de pocs dies, Goering, que fins aleshores s'havia mostrat altiu i petulant, es va suïcidar. Ara bé, tot això ho va fer Carles Sentís perquè sempre, o sovint, es va moure al voltant del poder. Si s'hagués mantingut pur i incontaminat possiblement la seva figura no hagués resultat tan polèmica, però probablement no hauria pogut ser testimoni directe d'uns fets tan transcendents. Si va poder entrar al camp d'extermini de Dachau, quan milers de supervivents encara hi deambulaven, és perquè les autoritats aliades tenien interès en què l'opinió pública espanyola sabés que els nazis no havien matat, només, comunistes, que podien ser presentats com el dimoni per la premsa espanyola, sinó també catòlics i sacerdots —catòlics i sacerdots, sobretot, polonesos. Alemanya havia perdut la guerra, però la majoria de la premsa espanyola seguia minimitzant els horrors del nazisme. Les autoritats aliades buscaven un periodista espanyol de fiar i no van haver

de mirar gaire per trobar Carles Sentís les cròniques del qual, naturalment, coneixien. I Sentís, en els primers paràgrafs del seu treball periodístic sobre Dachau, parla dels capellans i dels catòlics que els nazis han exterminat. Pensa una cosa, Clara: si ets mantens lluny de tota esfera de poder, per por de contaminar-te, és difícil que puguis informar més enllà del que digui l'agència informativa o el gabinet de premsa. Alguns, de vegades, han confós el periodisme amb una confraria de puritans i han pretès comportar-se com eremites d'una muntanya. A la pràctica, però, passa exactament a l'inrevés: per tal d'aconseguir algun tall informatiu realment sucós sovint t'has d'embrutar les mans.

Si això que he escrit sobre Carles Sentís ho hagués llegit, Eugeni Xammar m'hauria girat l'esquena i no m'hauria volgut veure mai més. Eugeni Xammar va publicar un article, l'any 1946, a la premsa de l'exili, quan la llengua castellana de *Destino* començava a tenir èxit entre el públic català, on qualifica Sentís de «rata de claveguera dedicada a les feines més vils de l'espionatge per compte de l'enemic». És clar que, per poder-me renyar i enfadar-se amb mi, Eugeni Xammar m'hauria hagut de conèixer, cosa que no va arribar a passar. Vaig estar a punt de visitar-lo, però no em vaig decidir. Em feia vergonya anar a veure un periodista que em deien que havia estat molt important, però del qual no havia llegit res. Tampoc no m'hauria estat fàcil, llegir-ne alguna cosa, perquè estic parlant del 1971 o del 1972 i el primer llibre que Eugeni Xammar va escriure no va sortir publicat fins al 1974, quan ell feia alguns mesos que havia mort, als 85 anys. I, encara, aquest primer llibre seu no és ben bé d'ell sinó que bona part del mèrit se l'ha d'endur Josep Badia, un amic seu, de tota la vida, a qui el va dictar. No deixa de ser

curiós que dos dels grans llibres memorialístics de la literatura catalana del segle xx hagin estat llibres orals. Em refereixo a *Francesc Pujols vist per ell mateix*, d'Artur Bladé i Desumvila i a aquests *Seixanta anys d'anar pel món* d'Eugeni Xammar. Per raons que no venen al cas vaig viure, durant uns quants anys, a l'Ametlla del Vallès, on havia nascut, i on finalment va morir, Eugeni Xammar. A l'Ametlla vaig mantenir llargues converses amb el professor Pep Calsamiglia, i també te'n parlaré, i a l'Ametlla vaig conèixer el fuster Francesc Plumé, que feia uns mobles elegants, austers i duradors. El seu pare, Joan Plumé, havia estat alcalde durant el període republicà i la guerra civil. Mentre va manar, a l'Ametlla no hi va haver cap assassinat ni es va cremar cap església. Els «nacionals» li ho van pagar condemnant-lo a vint anys de presó. En va complir un parell. Va sortir-ne amb la salut malmesa i va morir el 1950. Totes aquestes dades les he sabut després perquè l'any 1970 era molt difícil que algú expliqués què li havia passat a la seva família durant la guerra civil. L'alcalde Plumé havia estat un gran amic d'Eugeni Xammar i aquest així ho reconeix en les seves memòries:

«Joan Plumé, un pagès modest de l'Ametlla, aficionat a la política que, durant el temps de la República i de la guerra civil, fou l'alcalde del poble i l'actitud del qual durant les setmanes o els mesos de traspals del començament de les hostilitats fou exemplar, puix a l'Ametlla del Vallès no hi va haver ni una sola mort violenta.»

El fill Plumé havia continuat l'amistat del seu pare i visitava periòdicament Eugeni Xammar a la Fonda Europa de Granollers, on s'havia instal·lat. En Francesc Plumé volia que jo conegués Eugeni Xammar. Jo anava donant llargues

a l'entrevista, a l'espera de trobar la documentació que em permetés no fer el ridícul. Però, finalment, Xammar, que ja era molt gran, es va morir. La Montserrat Roig, més llançada que jo, i més preparada, va anar, ella sí, a veure'l i de la conversa en va sortir una magnífica entrevista, com totes les seves, publicada a *Serra d'Or* i recollida en el primer volum de *Retrats paral·lels*, avui introbables, però que conservo al costat dels llibres d'entrevistes d'Oriana Fallaci, Manuel del Arco i Baltasar Porcel.

Possiblement vaig ser un dels primers lectors de *Seixanta anys d'anar pel món* i la lectura em va deixar estabornit. Xammar era, en efecte, un personatge únic, dins del periodisme català, que havia viatjat per tot el món i a primera hora. Va conèixer l'Alemanya dels anys 20 i 30, on va ser corresponçal; i el Moscou d'immediatament després de la revolució bolxevic; i algunes de les grans, i inútils, conferències internacionals d'entreguerres; i la política catalana, i espanyola, en època republicana; i diversos organismes internacionals, europeus i nord-americans, on finalment va trobar aixopluc durant els seus llargs anys d'exili. Xammar és un anti-retòric com el seu gran amic Julio Camba. En les seves cròniques no hi ha pellofa. Recordo perfectament com descrivia l'efecte que li havia provocat la visita al Museu Lenin «on es conserva, molt ben conservat per cert, en un pot de vidre, el cervell de Lenin, molt semblant per fora a qualsevol cervell de vedella exposat damunt el marbre d'una carnisseria, davant el qual tots els visitants tenien l'obligació moral d'aturar-se una estona extasiats». Jo no havia conegut mai cap periodista que escrivís amb una llibertat semblant i amb una capacitat de síntesi tan rotunda; una sola metàfora seva resultava més demolidora que mil discursos. Després, he llegit les diverses

antologies d'articles de Xammar que s'han publicat. Ja he esmentat, en un altre punt d'aquest capítol, les seves cròniques sobre l'ocupació francesa de la conca del Ruhr, incloses al volum *L'ou de la serp*, publicat per Quaderns Crema l'any 1998. També em va obrir molt els ulls l'article, crític, contra *Serra d'Or* —*Reflexions d'un lector de Serra d'Or*— publicat en el volum *Periodisme* (Quaderns Crema, 1989). I me'ls va fer obrir per les coses que hi idea, la crítica al poti-poti catolico-marxista que ell observava a la revista, i per la manera com ho deia. Amb una contundència expressiva que sovint traspassava la ratlla del sarcasme. Però cap dels llibres posteriors que he llegit no m'ha produït l'impacte del primer. Quina llibertat d'esperit, la d'Eugeni Xammar! I quina clarividència ideològica! Jo havia nascut en una època de veritats absolutes —primer, el catolicisme; després, el marxisme— i ell em portava l'alè dels valors republicans, de l'esperit liberal i d'uns principis patriòtics exhibits en públic amb el mateix orgull i amb la mateixa solidesa amb què una ciutat exhibeix la seva catedral gòtica. Com lamentava, ara, no haver fet cas de la invitació del meu amic fuster!

Entre els molts noms que fins ara t'he citat hauràs observat el de Montserrat Roig. De totes les persones de les quals t'he parlat aquesta és la més moderna: va néixer el 1946! Ara, doncs, en el moment en què escric aquestes ratlles, tindria 63 anys, un més que jo, si la Dama no hagués estat tan indecent d'endur-se-la als 45. Amb la Montserrat Roig havíem compartit pàgina de diari i generació. No són mèrits que ens haguéssim pogut atribuir cap dels dos. A la pàgina d'un diari t'hi posen i t'hi treuen i no ets tu qui tries els veïns. Amb la teva generació t'hi trobes encara que, de vegades, de la trobada en surtis amb un ull de vellut. Quedem que la Montserrat

Roig va néixer el 1946, a la primera dècada de la postguerra. Als 13 anys, segons va escriure en un dels seus articles, no sabia qui era Carles Riba i l'afirmació és greu perquè, fins a la seva mort, l'any 1959 Carles Riba va ser la figura intel·lectual més important de Catalunya. La responsabilitat de la ignorància no recau, és clar, en la Roig, que n'era la víctima, sinó en el sistema polític i escolar que la provocava. Als 15 anys, la Roig entra a l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual, coneix Maria Aurèlia Capmany i Ricard Salvat i la seva vida fa un tomb. Ens l'hem d'imaginar començant a fumar i sortint de nits. Quan acaba el batxillerat superior i el preuniveristari es matricula a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona. S'instal·la de ple en l'ebullició antifranquista i de revolta generacional que es viu a la universitat i, segurament, s'adona, en aquesta època, que té un cos que pot usar de manera molt diferent de la que li han ensenyat. El 1966, amb vint anys, participa a la Caputxinada i es casa amb un dirigent del Sindicat Democràtic d'Estudiants. Cinc anys després, quan en té 25, guanya el seu primer premi literari: el Víctor Català, de narracions, amb *Molta roba i poc sabó* i comença una carrera literària només escapçada per la Mort.

No sé el que feies, Clara, quan tenies 13 anys ni tampoc quan en tenies 15 o quan en tenies 20. M'imagino, però, que la teva formació ha seguit unes passes més pausades, menys accelerades que les de Montserrat Roig tot i que Dostoievski deia que sota cada pell d'un home, o d'una dona, hi pots trobar una novel·la. No vull, és clar, ficar-me en la teva vida privada, que no conec i no tinc perquè conèixer, però sí, en canvi, que em sembla interessant subratllar la diferència entre el teu presumible estil de vida i el que va dur Montserrat Roig durant els seus primers 25 anys d'existència, perquè el tema

no és personal sinó generacional. En efecte, molts dels qui vam néixer a la dècada del 1940 podríem explicar una història semblant a la de Montserrat Roig. Als 13 anys jo no sabia pràcticament res, del món i de la vida, excepte el que havia après a *La Vanguardia*, al cinema Mahón o a les novel·les de Jules Verne; als 19 em ficava a la Caputxinada, però menys dies que la Roig, perquè vaig sortir amb els periodistes, com ja he explicat en un altre llibre; i als 23 guanyava el premi Manuel Brunet de periodisme i entrava a treballar a la revista *Destino*. Si em permets, et diré que la capacitat per fer-se portaveu d'una generació és, al meu entendre, un dels principals mèrits literaris de Montserrat Roig; aquesta capacitat, i els llibres plenament periodístics que publica com els que recullen les seves entrevistes a *Serra d'Or* i a la televisió, que ja he esmentat, a més d'*Els catalans als camps nazis* on periodisme i història s'encavalquen al servei de la denúncia d'una de les ignomínies més grans que el franquisme ens volia amagar.

Un de les desavantatges d'aquesta formació accelerada és que, molts, goso pensar que la majoria, vam ser autodidactes. Totes aquestes figures del periodisme català de les quals t'he parlat les vaig anar llegint a batzegades i ja plenament adult, i en càrrecs de responsabilitat professional, vaig anar fent descobriments que em deixàvem amb la boca oberta, com la primera vegada que vaig llegir Xammar. Això no passaria de ser una anècdota personal sinó fos que, lamentablement, va ser una característica comuna entre els periodistes de la meva generació. Tots hem sortit de la nostra ignorància de la millor manera que hem pogut, però el resultat és que, a hores d'ara, no tenim cànon, és a dir, escalafó. No sé si tu has llegit *L'Odissea*, la *Divina Comèdia* i *El mercader de Venècia*. El que resulta important, per a la teva feina de periodista,

és que tu saps que Homer, Dant i Shakespeare estan a dalt de tot del cànon; i que són els autors que marquen això que n'hem vingut a dir la literatura occidental. Dels periodistes catalans més importants del segle xx no en saps gaire cosa. No és culpa teva, Clara. A la Facultat, pràcticament, no te n'han parlat. I en el dia a dia de la professió, estan completament oblidats, amb algunes excepcions com la del periodista Enric Juliana. Els periodistes que coneixem el nostre passat ens hem convertit en especialistes en història com si la història no fos la frontera natural del periodisme. Perquè, ¿podem entendre els esgarips que va provocar, a la premsa de la resta d'Espanya i, en especial a la de Madrid, la discussió sobre el nou Estatut de Catalunya sense saber què havia passat durant la discussió de l'Estatut republicà? ¿Sabies que l'Estatut de Catalunya republicà només va poder ser salvat per un gran discurs del president de govern, Manuel Azaña, després d'un frustrat cop d'estat del general Sanjurjo? ¿Algú va citar les cròniques de Xammar, de les quals te n'he donat un tast, quan va caure el Mur de Berlín? T'he parlat, Clara, d'uns quants noms del millor periodisme català del segle xx perquè jo era dels qui creia que aquests noms, i altres, ordenats de forma acadèmica i solvent, circularien, entre nosaltres, en el dia a dia de l'actualitat. No ha estat així per moltes raons, però, fonamentalment, perquè la fi de la guerra civil va ser, per a la cultura catalana, i també per al periodisme català, el nostre 98. D'aquest tema en tornarem a parlar. Ara només vull recordar un text de Josep Pla. L'abril del 1969 es va publicar el volum onzè de la seva obra completa, el primer de la sèrie d'*Homenots*. Un dels personatges retratats és Pompeu Fabra. Franco encara es viu; la censura, també. Però Pla, amb paraules perfectament entenedores, aconseguix anar al fons de la qüestió:

«El destí de Fabra ha estat únic, gloriós, exclusiu. Feia molts anys, feia moltes dotzenes d'anys, que no s'havia produït en el nostre país un cas semblant. En el nostre temps concretament totes les empreses de caràcter col·lectiu i els homes que s'hi posaren davant, foren emportats avall per una catàstrofe sense precedents. De l'inenarrable, fabulós naufragi, només queda dempeus una obra i una figura: la figura i l'obra de Pompeu Fabra.»

Potser per això, Clara, t'escric en català, i tu m'entens; i potser per això et parlo d'uns quants personatges fonamentals en la història, i en l'actualitat, de la nostra professió, però tu no saps qui són.

•